

Szanyi-F. Eleonóra

A családi háttér és az iskolai utak eltérései

Az alábbi cikk első része egy, e folyóiratban korábban megjelent írás (Hiányszakmát tanuló végzős szakiskolások; ÚPSz 2011/6) folytatása. Néhány, fiúk által kedvelt szakma bemutatása után, a jelen tanulmány olyan szakmákat vizsgál, amelyekben szinte kizárólag lányokat találunk (fodrász és nőruha-készítő), valamint górcső alá vesz két olyan képzést, amelyben mindkét nem képviselteti magát (szakács és bolti eladó). Az elemzés az iskola- és szakmaválasztást meghatározó tényezőkre koncentrálna, kiemelt figyelmet szentelve a motivált és a kényszerszülte választásoknak. A tanulmány második része a mintában szereplő 12 szakmában egységesen vizsgálja a generációk közötti iskolai mobilitást és a – szakma választásában megjelenő – családi mintakövetést.

Lányok a szakiskolában

A szakiskolai tanulók mintegy kétharmada fiú, egyharmada lány. A szakmák jelentős részét, nagyjából 99%-os arányban fiúk tanulják, így például az építőipari és a vasas szakmákat. Néhány szakmára szinte kizárólag lányok iratkoznak be, mint például a nőruha-készítő / szabó szakmára.

A felmérés során vizsgált 12 szakma között 4 olyan szerepelt, amelyekben nagyobb arányban vesznek részt lányok, ezek a fodrász és a nőruha-készítő, valamint a bolti eladó és a szakács, amelyek nemi arányok szempontjából vegyesnek tekinthetők.

A két véglet: fodrászok és nőruha-készítők

A szakiskolai képzés problémáinak, a hiányszakmák kialakulásának és a rosszul orientált fiatalok esetének egyszerre lehetne „állatorvosi lova” a nőruha-készítő szakma. Egyszerű statisztikai eloszlások szintjén egyértelművé vált, hogy az adott szakmában tanuló fiatalok

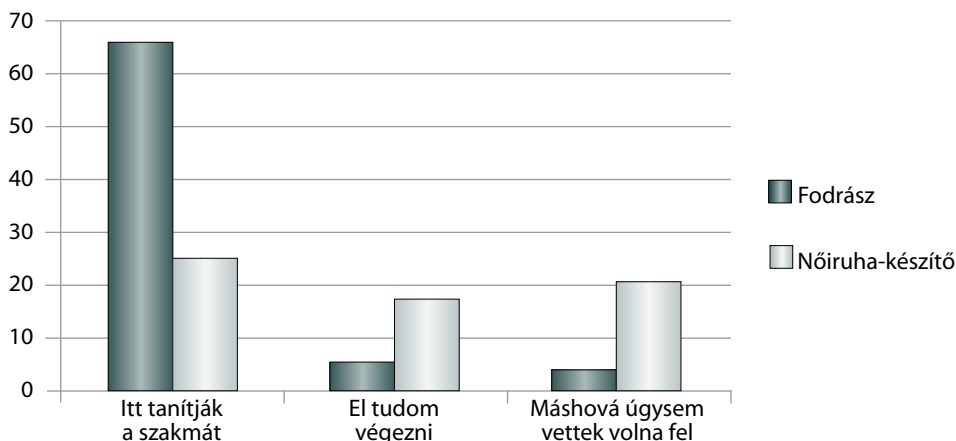
lok életpályáját eddig is kudarcok sorozata övezte, és ezután sem várnak rájuk sokkal jobb kilátások. A leendő szabókat a fodrászokkal fogjuk összevetni, ennek oka, hogy a szakmák mintájában ez volt a másik olyan képzés, amiben szinte kizárólag lányok vesznek részt. A fodrászok esetében kb. 5% volt a fiúk aránya, a nőiruhások között összesen 2 fiú volt, őket kihagytuk az elemzésből. Az összevetés másik oka, hogy két olyan szakmát hasonlítsunk össze, amelyik közül az egyik – a fodrász – felé kifejezetten orientálódnak a fiatalok, míg a szakképzés irányítói inkább visszaszorítanak, pejoratív értelemben divatszakmának nevezik, 4-5 régióban a nem támogatott szakmák közé is sorolják, azaz a beiskolázást az ingyenes oktatásban korlátozzák. A másik szakmát – a nőruha-készítőt – pedig a legtöbb lány el akarja kerülni, viszont két régióban a hiányszakmák közé sorolták, bár az elmúlt évtizedekben tízezerrel képezték ki őket, de – az interjúk tanúsága szerint – csak töredékük dolgozik a szakmájában.

A lányok szocioökonómiai háttérét tekintve a fodrászok előnyösebb környezetből jönnek. Magasabb közöttük az érettségizett szülők aránya, és ritkábban fordul elő munkanélküli a szülők között. A nőruha-készítők között nagyobb arányban mondták, hogy szüleik roma/cigány etnikai csoporthoz tartoznak (náluk 9 és a fodrászok közt 6%).

Az eredmények alapján a fodrászok és a nőruha-készítők jelentős különbségeket mutatnak az iskola és a szakmaválasztás tekintetében. A leendő varrónők többségéről az derült ki, hogy esetükben az iskolába és a szakmába való bekerülés egyaránt kényszerszülte megoldás volt. A nőruha-készítők egynegyede a szakma miatt választotta az iskolát, hogy a többiek mégis az adott intézményben kötöttek ki, többnyire korábbi iskolai kudarcokra vezethető vissza, sikertelen jelentkezésre, vagy arra, hogy máshol nem reménykedhettek a felvételen. A fodrászok 66%-a a szakma miatt választotta az iskolát, és a megkérdezettek fele döntött ebben a kérdésben.

1. ábra

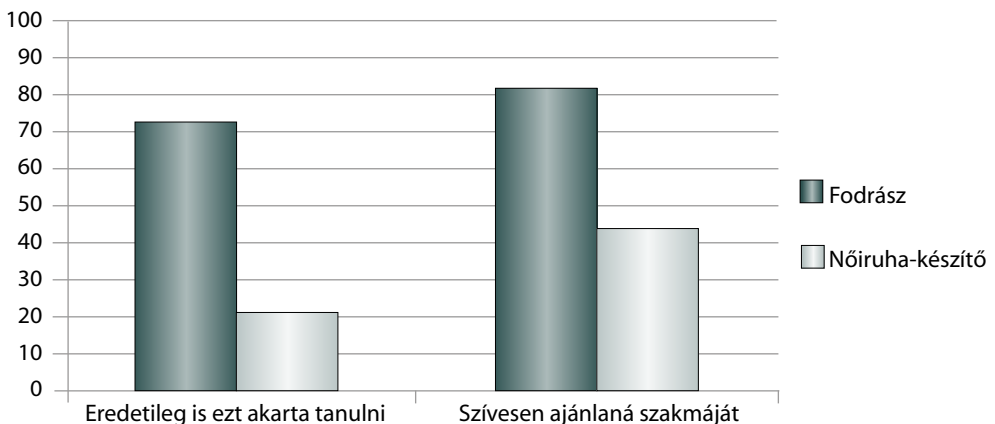
Miért ebbe az iskolába jelentkezett? Fodrász- és nőruha-készítő tanulók válaszainak megoszlása (%)

A nőiruha-készítők közül csupán 35% választott egyedül, a többi szakmához képest magas arányban jelezték a fiatalok, hogy osztályfőnökük javaslatára döntöttek ezen képzés mellett, vagy inkább kényszerültek ezen képzést választani. A családok 45%-ában már van varrónő, de csupán 9% döntött emiatt az adott szakma mellett, tehát nem a hagyományok követése végett tanulják ezt a szakmát. A szakmára vonatkozó választásról a fodrászok 73%-a azt állította, hogy eredetileg is ezt akarta, sőt a válaszadók több mint fele visszaemlékezései szerint már gyerekkorában is fodrász szeretett volna lenni. A nőiruha-készítőknek csak 21%-a akarta korábban azt tanulni, amit most tanul. Ennek alapján nem meglepő, hogy a fodrászok sokkal magasabb presztízszűnek értékelték saját szakmájukat. A nőiruha-készítők 29%-a komolyan gondolkodott azon, hogy a végzettség megszerzése nélkül elhagyja a képzést, ezt a fodrászoknak „csak” 19%-a fontolgatta. A nőiruha-készítőknek sokkal több osztálytársuk volt, aki lemorzsolódott, ez a szakma tehát kevésbé tudja megtartani tanulóit a végzésig. Az iskolával a fodrászok többsége meg volt elégedve, 82%-uk ajánlaná barátainak vagy rokonának, a nőiruha-készítők esetében csupán 44%-uk.

2. ábra

A fodrászok és a nőiruha-készítők szakmához való viszonya (%)

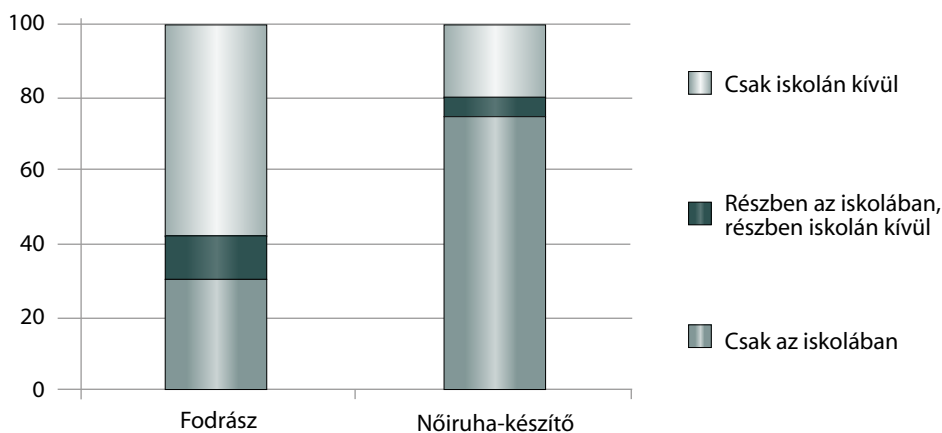

Az iskola elvégzését követő tervek kapcsán viszonylag egységesen megfogalmazódott az az igény a lányokban, hogy szeretnének továbbtanulni, érettségít vagy/és másik szakmát szerezni. A fodrászok 21%-a eleve úgy érkezett a szakmába, hogy már volt érettségije, a nőiruha-készítők 1%-áról volt elmondható ugyanez. Az érettségivel még nem rendelkező fodrászok és nőiruha-készítők kb. azonos arányban szeretnének közvetlenül a szakiskola befejezését követően érettségít szerezni, a hosszú távú tervek kapcsán a fodrászok közül többen mondták, hogy valamikor a jövőben szeretnének leérettségizni. A nőiruha-készítők viszont a szakiskola befejezését követően nagyobb arányban szeretnének új szakmát tanulni, hiszen szakmájukban sokuknak nincsenek szándékaik, nem látnak benne perspektívát.

A fodrászok nagyobb arányban találtak maguknak külső gyakorlati helyet, mint a nőiruha-készítők, és nagyobb arányban rendelkeztek tanulószerveződéssel is. A nőiruha-készítők esetében jelentős különbségek voltak területileg a külső gyakorlati helyek arányában. A szakma két régióban került a kiemelten támogatott képzések közé, Dél-Alföldön és Nyugat-Dunántúlon. Ezekben a régiókban lényegesen többen mondták, hogy utolsó évben külső gyakorlati helyen voltak. Ahol nem kiemelten támogatott a szakma, ott a fiatalok 15%-a volt külső gyakorlaton, ehhez képest a két említett régióban 40% volt az arány. Meg kell jegyezni ugyanakkor, hogy ez még mindig jóval alacsonyabb, mint a fodrászok esetében megfigyelt érték, akiknek átlagosan 58%-a külső gyakorlati helyen volt, és a többi vizsgált szakmában is jellemzőbb a gazdasági szervezetekben folyó gyakorlat. Mindkét csoportban viszonylag kevesen hittek abban a lányok, hogy az iskola elvégzését követően akár jelenlegi gyakorlati helyükön is maradhatnak, a nőiruha-készítők esetében ez csupán 13%, a fodrászoknál 19% volt.

3. ábra

Hol volt szakmai gyakorlaton? (%)

A fodrászok közül viszonylag sokan szeretnék saját foglalkozásukban dolgozni a végzést követően, míg a nőiruha-készítőknek csupán egytizede nyilatkozott így, és magas volt körükben azoknak az aránya, akik teljes mértékben bizonytalanok voltak saját szakmájukat illetően, sőt, azoké is, akik már a felméréskor biztosak voltak benne, hogy más foglalkozás után néznek majd a végzettség megszerzését követően. Hasonló minták rajzolódtak ki a szakmára vonatkozó középtávú tervek kapcsán. A szakmai pályához kapcsolódó pesszimista jövőképre példa a nőiruha-készítők esete. 59%-uk úgy vélte, hogy a végzést követően még illegálisan sem tudna munkához jutni saját szakmájában. A fodrászok 55%-a gondolta, hogy kap majd munkát, de 18%-uk szerint csak feketén.

A fodrászok átlagos bérvárakozása nettó 81 ezer forint, ha a saját szakmájukban sikerülne elhelyezkedniük. A nőiruha-készítők esetében ez az összeg 73 ezer forint volt, mindkét érték alacsonyabb a szakmunkás minimálbérnél, ami reális, hiszen sokan nem

kapják meg ezt az összeget sem. Meglepő eredmény, hogy ez utóbbi csoportból csupán 22% mondta, hogy magasabb bér esetén szakmát váltana. Annak ellenére, hogy a fodrászok ragaszkodtak saját szakmájukhoz, náluk 33% váltana jobb anyagi lehetőség esetén szakmát, és arányaiban többen dolgoznának szívesen külföldön is. A nőruha-készítők a magyar nagyvárosokban vállalnának állást legszívesebben, de 36%-uk azt mondta, hogy bárhol dolgozna, csak kapjon munkát. A jövőről alkotott képük a többi szakmát képviselőkhöz képest nagyon negatív volt, a megkérdezett „nőruhások” egynegyede szerint helyzete nagyon bizonytalan, és feltehetően a későbbiekben mások segítségére szorul majd.

Koedukált szakmák: bolti eladók és szakácsok

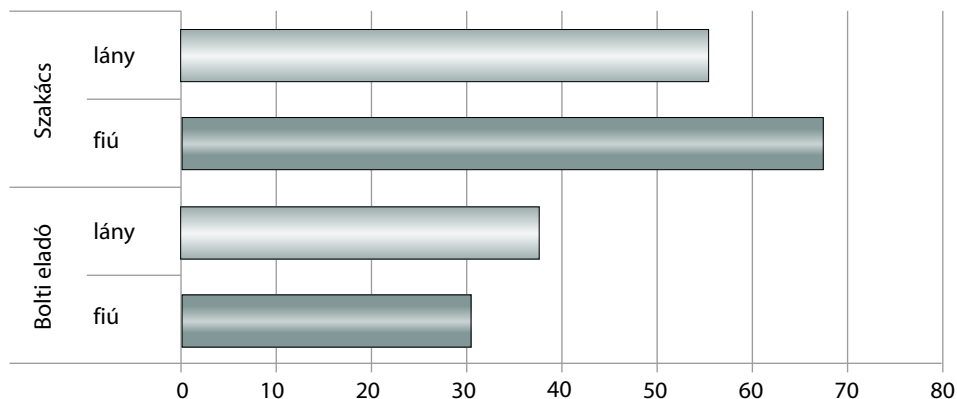
A szakács és a bolti eladó képzésben lányok és fiúk is tanulnak, bár a bolti eladók között lényegesen kisebb arányban találunk fiúkat (19%-ot az 53% szakácstanulóval szemben). Míg a bolti eladó egyik régióban sem „*kiemelten támogatott*”, és sehol sem „*nem támogatott*” szakma, addig a szakács 2009-ben és 2010-ben is két régióban kiemelten támogatott lett. A szakácsok és a bolti eladók családi háttérében annyi különbség mutatkozott, hogy a szakácsok esetében a szülők lényegesen magasabb arányban rendelkeznek érettséggel, a bolti eladók pedig nagyobb arányban mondták, hogy szüleik roma/cigány etnikai kisebbséghez tartoznak.

A szakácstanulók jobb iskolai eredményekkel érkeztek a szakiskolába, közel egynegyedik érettségizett, motiváltabbak, szeretik szakmájukat, és munkaerő-piaci helyzetüket pozitívabbnak ítélik, mint az eladók. A szakácsok jóval nagyobb arányban választották iskolájukat a szakma miatt (48%), mint az eladók (30%), akik között magas volt a kudarcra visszavezethető beiskolázás. Arra a kérdésre, hogy miért ebbe az iskolába jelentkezett, a tanulók két lehetőségből választhattak, mint legfontosabb motiváló tényezőt. Az eladók 14%-a mondta, hogy ezt biztosan el tudja végezni, 11%-uk a szívesen választott szakmára nem is jelentkezett, szerintük oda úgysem vették volna fel. Feltehetően ez is közrejátszik abban, hogy a bolti eladó fiúk többen komolyan elgondolkodtak az iskola elhagyásán. Itt volt némi különbség az eladó fiúk és lányok között, a fiúk körében valamivel többen voltak ugyanis, akik más lehetőség híján kerültek az adott iskolába és szakmára. A szakács fiúk ezzel ellentétben nagyobb arányban választották az iskolát a szakma miatt, mint a lányok, talán azért, mert a fiúk szélesebb szakmapaletából választhatnak.

A szakácsok között 10%-kal magasabb volt azoknak az aránya, akik első helyen jelentkeztek az adott iskolába, ők tehát sikeresebbek. Az eladók 48%-ánál van már valaki a családban, aki szintén eladó, viszont csak 12% választotta a szakmát emiatt. A szakácsoknál 32%-nak van valakije otthon, aki ugyancsak ezt a foglalkozást űzi. A szakácsok többsége, 62%-a eredetileg is ezt a szakmát szerette volna választani. Az eladók 57%-a mondta, hogy ha nem indították volna azt a képzést, amiben most tanul, akkor is ezt az iskolát választotta volna, és most nyilván más szakmát tanulna. A szakácsoknál ez inkább a lányokra volt jellemző, akik „kevesbé lelkesek” a szakmájukat illetően. Ennek alapján nem meglepő, hogy a szakács fiúk jobban is szeretik a szakmájukat, és kifejezetten jó véleménnyel vannak róla.

4. ábra

Eredetileg azt a szakmát akarta tanulni, amit most tanul, vagy inkább másikat szeretett volna?
Az igen válaszok aránya %-ban

A korábbi életpálya tekintetében jelentős különbségek vannak a két képzésben résztvevők között. Az eladók rosszabb általános iskolai eredményekkel érkeztek, magasabb volt esetükben a bukások aránya, és lényegesen többen (a megkérdezetteknek 21%-a) kezdtek közülük a szakmát a 16 éves kort betöltve, de a 10. osztály elvégzése nélkül. Ugyanakkor a szakácsok egynegyede már rendelkezett érettségivel, amikor elkezdte a szakmát, a lányok között ez még gyakoribb volt, mint a fiúk esetében. A bolti eladók között mindössze 2,7% jött erre a szakmára érettségivel a „zsebében”.

Az eladók és a szakácsok között is viszonylag kevés fiatal gyakorolt iskolai tanműhelyben, de interjúból tudjuk, hogy a szakácsoknál tipikus, hogy a gyakorlatuk egy részére – rendszerint ciklusonként egy napra – a vizsgára való felkészülés miatt az iskolában, nagy részére pedig külső gyakorlati helyen került sor. Az eladók nagyobb arányban gyakoroltak kizárólag külső helyen. A bolti eladó fiúk közül többen jutottak az iskolán keresztül külső gyakorlati helyhez, mint az eladó lányok, a szakácsok esetében ez pont fordítva volt. Az adatok alapján úgy tűnik, hogy azok a fiatalok szereznek nagyobb arányban maguknak külső gyakorlati helyet, akik ténylegesen maguk választották szakmájukat, nem kényszerből vagy közönyösségből kerültek oda. Hiszen ez volt a helyzet a fodrászokkal, a szakács fiúkkal és az eladó lányokkal, akik a „másik csoporthoz képest” szívesebben foglalkoztak saját szakmájukkal, és nagyobb arányban kívántak a szakmában maradni.

A fiatalok közel azonos arányban rendelkeztek tanulószerveződéssel, bár valamivel több szakács fiúval kötöttek szerződést, mint szakács lánnyal. A tanulószerveződésekben rögzített juttatások elmaradásáról a szakácsok nagyobb arányban panaszkodtak. A tanulók közel fele jelenlegi gyakorlati helyén elképzelhetőnek tartja, hogy a végzést követően munkát is kapna. Jelentős különbség mutatkozott ebben a kérdésben a szakács lányok és fiúk között, míg az előbbieket 36%-a a gyakorlati helyére potenciális munkahelyként tekintett, addig a fiúk esetében ez 59% volt – e mögött feltehetően az is meghúzódhat,

hogy a vendéglátóiparban általában szívesebben alkalmaznak férfi, mint női szakácsokat. Az eladók körében kb. 10%-al több tanuló mondta a szakácsokhoz képest, hogy nincs felvétel gyakorlati helyén, így nem hiszi, hogy ott maradhatna a későbbiekben. A szakma elsajátításával kapcsolatban az eladók jóval magabiztosabbak voltak, 70%-uk úgy gondolta, hogy elég jól sikerült elsajátítania a szakmát, a szakácsoknak csupán valamivel több, mint a fele vélekedett így. Ez részben a két szakma bonyolultságának eltérése miatt lehet így.

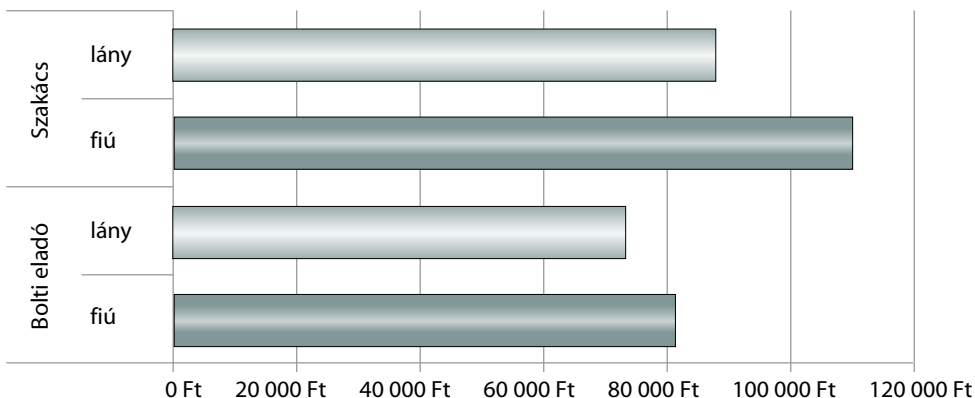
A munkaerő-piaci várakozások is különböznek. A szakácsok fele teljesen biztos volt abban, hogy első munkahelyének lesz köze jelenleg tanult szakmájához, főleg a fiúk állították ezt. A bolti eladóknak csupán az egynegyede gondolta így, közülük is inkább a lányok. A fiatalok további 58%-a szerint ez még teljesen bizonytalan. Saját szakmájukról általában pesszimistább véleményt fogalmaztak meg az eladók, a szakácsokhoz képest 13%-kal többen mondták közülük, hogy az iskola befejezését követően valószínűleg nem is tudnának elhelyezkedni szakmájukban. Feltehetően ezzel magyarázható, hogy a bolti eladók magasabb arányban jelezték: új szakmát szeretnének elsajátítani. A különbség valójában abból fakad, hogy a szakács fiúknak csak az egynegyede szeretne másik szakmát tanulni a jövőben, míg a lányoknak a 35%-a, utóbbi kb. megegyezik a bolti eladók válaszaiban megjelenő aránnyal. A tanulás tekintetében ambiciózusabbnak tűnő lányok mind a két szakma esetében jóval nagyobb arányban zárkóztak el hosszú távon az érettségi megszerzésének gondolatától, mint a fiúk. Itt nem szabad elfelejteni, hogy általában a lányoknak sokkal kisebb aránya – nagyjából 15-20%-a, a fiúk mintegy 30-40%-ával szemben – kerül a szakiskolába, a lányok közül tehát a tanulási motiváció és teljesítmény szerint a leggyengébbek kerülnek ide...

Jelentős eltérés mutatkozott e két szakmát tanulók mobilitási szándékában is. A szakácsok 46%-a szeretne külföldön dolgozni, az eladók esetében ez csupán 28% volt, ők inkább a nagyobb magyar városok felé orientálódnának. Az említett eltérés részben a két nem különböző attitűdjéből fakad, ugyanis a fiúk mindkét csoportban lényegesen magasabb arányban dolgoznának szívesen külföldön. A lányok nagyobb pesszimizmusára utal, hogy közülük mindkét szakmában többen mondták, hogy bárhol dolgoznának, csak kapjanak munkát. A fiúknak a vállalkozói kedve is erősebb valamivel. Ugyanakkor a szakács szakma nemzetközi környezetben való értékesíthetősége is jóval nagyobb, mint a – külföldön nagyobb nyelvtudást igénylő – eladóké.

Arra a kérdésre, hogy a munkaerőpiacra való belépéskor várhatóan mekkora nettó összeget kapnak majd fizetésként, ha saját szakmájukban helyezkednek el, az átlagos összeg jelentősen eltér a két szakmában. Míg a bolti eladók átlagosan 75 ezer forint körüli fizetésre számítanak, addig a szakácsok esetében ugyanez az összeg 103 ezer forint volt. A lányok alacsonyabb értékeket jelöltek meg, gyanítjuk, hogy a munkaerőpiac realitása miatt. Az eladó lányok átlagosan 10 ezer forinttal alacsonyabb összeget mondtak, mint az eladó fiúk, a szakácsok esetében pedig 22 ezer forint volt a különbség a fiúk „javára”. Szakmát is többen váltánának fiúk, mint lányok, jobb fizetés esetén. Ez nem meglepő a bolti eladó fiúknál, hiszen ők többségükben egyébként sem ragaszkodtak szakmájukhoz, de elmondható a szakácsokról is, akiknek szakmai identitása erősebbnek tűnt, mint lány társaiké.

5. ábra

Ha ennek az iskolának az elvégzése után úgy döntene, hogy munkát vállal, az alábbi nettó fizetésre számítana (Ft)

Generációk közötti mobilitás

Az elemzett kérdőívben két olyan terület szerepelt, amelyek segítségével a fiatalok képzettségbeli helyzete a családdal összevetve vizsgálható. Az egyik ilyen a szülők iskolai végzettsége, a másik a családban jellemző mintakövetés. Ez utóbbi csak korlátozottan elemezhető, hiszen az erre vonatkozó kérdés úgy lett feltéve, hogy van-e a családban valaki, aki a fiatal által tanult szakmát űzi, vagyis valójában nem generációs mobilitást, csupán családon belüli mintakövetést tudunk vizsgálni segítségével. Mivel a kérdés időpontjában csupán néhány hét volt hátra a szakvizsga letételéig, feltételezhetjük, hogy a kérdezettek döntő többsége szakmát szerzett, vagyis – ismerve a szakmunkásvizsgát sikeresen abszolváló 95% körüli arányát – tekinthetünk úgy a megkérdezettekre, mint akik szakiskolai végzettséget szereztek.

Az említett kérdés kapcsán vizsgálhatunk még egy területet, mégpedig a továbbtanulási aspirációkat, vagyis kik voltak azok, akik tervezték, hogy a későbbiekben érettségit szereznek majd. Az elemzett 12 szakmán belül nagy különbségeket tapasztaltunk abban a tekintetben, hogy a vizsgált populáció mekkora hányada érkezett érettségi után a szakiskolai képzésbe. A szakácsok, fodrászok között fordult elő legmagasabb arányban, esetükben meghaladta a 20%-ot, de viszonylag gyakori volt még a villanyszerelők és az asztalosok esetében is. Az ő helyzetüket ebben a kérdésben külön vizsgáltuk.

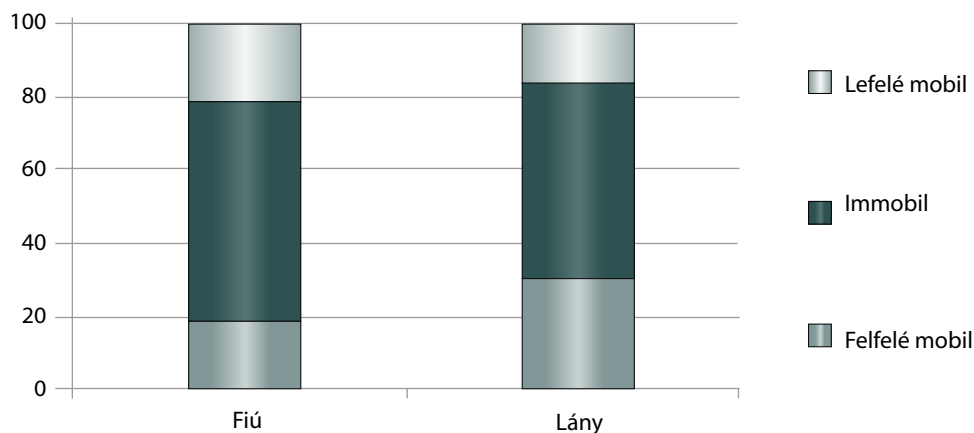
A szülőkhöz viszonyított iskolai mobilitás esetén akkor tekintettük a tanulót felfelé mobilnak, ha jelenlegi (szakvizsgát követő) iskolai végzettsége meghaladta a szüleiét, immobilnak, ha szüleiével azonos iskolai végzettségre tett szert és lefelé mobilnak, ha jelenlegi iskolai végzettsége nem érte el szüleiét.

Ha feltételezzük, hogy a tanulók röviddel az adatfelvételt követően valóban megszerezték a képesítést, akkor a teljes mintában 32% mondható felfelé mobilnak az édesanyához, míg 22% az édesapához képest. A változó kialakításakor figyelembe vettük az érettségit, vagyis az érettségivel rendelkező fiataloknál azt tekintettük felfelé mobilnak, akiknek szülei legfeljebb szakmunkásképzőt végeztek, az érettségivel nem rendelkezőknél pedig azokat, akiknek szülei legfeljebb általános iskolai végzettséggel rendelkeznek. A nemeken belül a felfelé mobil, az immobil és a lefelé mobil tanulók megoszlása egyenetlen.

Mind az anyákhoz, mind az apákhoz viszonyítva több felfelé mobil tanuló van a lányok, mint a fiúk között. Az immobilok aránya közel azonos a két nem esetében mindkét szülőhöz viszonyítva, és alacsonyabb a lefelé mobilak aránya a lányok, mint a fiúk között.

6. ábra

Tanulók mobilitása az apához viszonyítva (%)

A két nem közötti különbség azzal magyarázható, hogy a lányok esetében magasabb azoknak a szülőknek az aránya, akik legfeljebb 8 iskolai osztályt végeztek, vagyis a mintában szereplő szakiskolás lányok szülei kevésbé képzettek, mint a fiúké. Ez azért van így, mert a fiúk jóval nagyobb – közel kétszeres – arányban kerülnek a szakiskolába, a lányok pedig magasabb arányban a középiskolákba. Így a szakiskolás lányok összességében a – szociális háttérrel erősen összefüggő – teljesítmény szerint a hierarchiában alsóbb rétegeket képviselnek, mint a fiúk. Döntően ebből eredhet az a különbség is, hogy a lányok az édesanyjukhoz képest 40%-ban felfelé mobilak – hiszen a társadalmi hierarchiában alsóbb státuszú pozíciókból érkeztek –, míg a fiúknak az apjukhoz képest kevesebb, mint 20%-a felfelé mobil. Vagyis sok szakmunkás édesapa fia „csak” szakmunkás lesz – ők nem mobilak –, míg viszonylag sok képzetlen édesanya lánya végzi el a szakmunkásképzőt, ami végzettség szerint felfelé mobil kategóriába sorolja őket, bár – mint láttuk – az ő végzettségük munkaerő-piaci értékessége kisebb, mint a fiúké.

A felfelé mobilitás vizsgálatánál azt sem szabad elfelejteni, hogy az elmúlt két évtizedben jelentős volt a középiskolai expanzió mértéke, így a nem mobil – a szüleivel azonos végzettséget szerző – fiatalok is a kevésbé sikeresek közé sorolhatók, nem csak a lefelé mobilak.

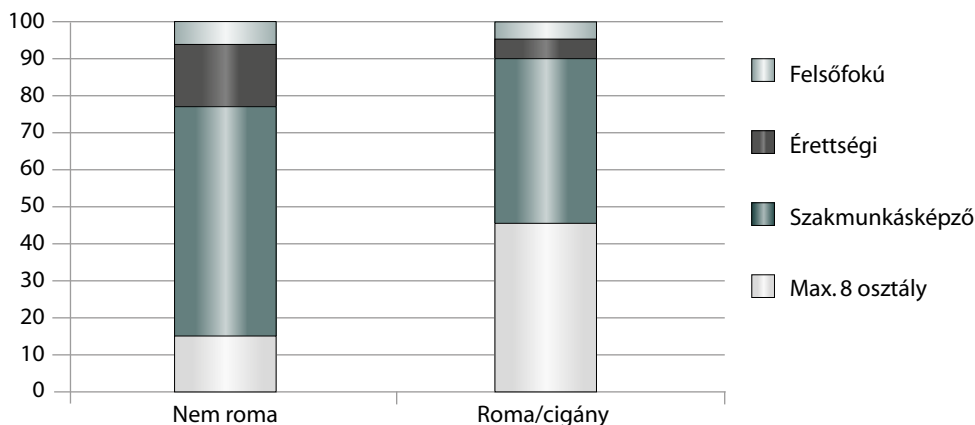
A szakmák közül a bolti eladók és a nőiruha-készítők voltak leginkább felfelé mobilak mindkét szülőhöz viszonyítva. Ennek az lehet az oka, hogy e két szakmában tanuló fiatalok között volt a legmagasabb azoknak az aránya, akiknek szülei legfeljebb 8 iskolai osztályt végeztek. A villanszerelők között voltak legtöbben lefelé mobilak – szülei tehát képzetesebbek –, de az anyákhoz képest magas volt a lefelé mobilitás a gépi forgácsolók és az asztalosok között, az apákhoz viszonyítva pedig a két említett szakma mellett még a szakácsok esetében is.

Roma tanulók iskolai mobilitása

A szülők iskolai végzettsége kapcsán érdemes kitérni azoknak a fiataloknak az iskolai mobilitási mintáira, akiknek szülei saját bevallásuk szerint roma/cigány etnikai kisebbséghez tartoznak. A roma/cigány szülők végzettségi mintái több pontban is eltérnek a nem roma szülőkéitől. Először is az iskolázottsági szint alacsonyabb. Az apák 45%-a (szemben a nem roma társadalom 15%-ával), míg az anyák 64%-a (szemben a többségi társadalom 26%-ával) legfeljebb 8 iskolai osztályt végzett. Ennek megfelelően a szakmunkás végzettségű és az érettségizett szülők aránya is jóval alacsonyabb. A többségi társadalomhoz hasonlóan a roma/cigány apák között is magasabb a szakmunkások aránya, mint a szakmunkás anyáké, a különbség itt is 20% körüli.

7. ábra

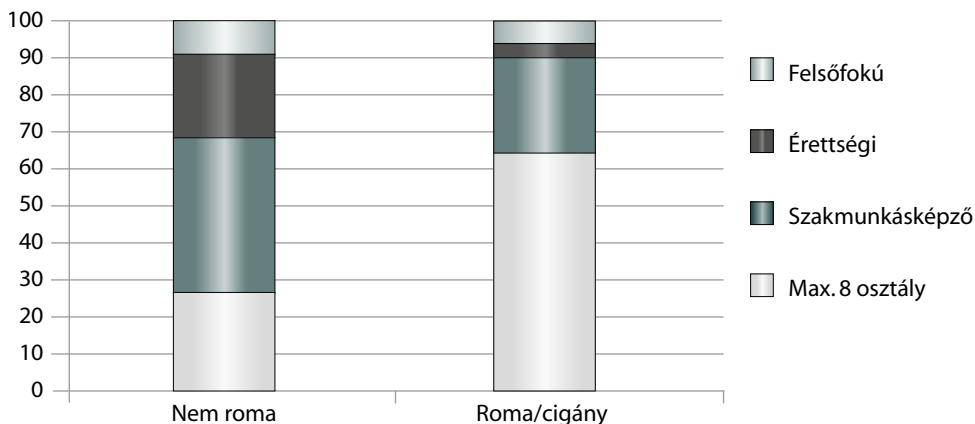
Roma és nem roma tanulók megoszlása az édesapa legmagasabb iskolai végzettsége szerint (%)

A szakmunkást meghaladó végzettségi szinten ugyanakkor nincs több érettségizett vagy felsőfokú végzettséggel rendelkező a roma/cigány az anyák, mint az apák között. Mindkét szülői típusban 5% körüli az érettségizettek aránya esetükben, és meglepő módon nincs különbség a felsőfokú és középfokú végzettségűek arányában, sőt, a roma/cigány szülők 6%-áról mondták a fiatalok, hogy felsőfokú végzettséggel rendelkeznek.

8. ábra

Roma és nem roma tanulók megoszlása az édesanya legmagasabb iskolai végzettsége szerint (%)

Mindezek alapján nem meglepő, hogy a roma/cigány etnikai csoportba tartozó tanulók között lényegesen magasabb a felfelé mobilak aránya, főleg az anyák, de az apák iskolai végzettségéhez viszonyítva is.

Érettségizettek iskolai mobilitása

A korábban már érettségít szerzett fiatalok 8%-os arányban szerepeltek a végzős szakiskolások mintájában, összesen 280 ilyen tanuló volt, és túlnyomó többségük a korábban említett négy szakmában koncentrált. Esetükben nem volt szignifikáns különbség a fiúk és a lányok szüleinek iskolai végzettségében, és bár a lányok között valamivel több volt a felfelé mobil a mintában, a különbség nem mutatkozott szignifikánsnak. Az apákhoz képest a tanulók 62%-a, míg az anyákhoz képest 51%-a volt felfelé mobil. A különbség arra az összefüggésre vezethető vissza, miszerint a szülők generációjában a fiúk esetében inkább a szakmunkás végzettség, a nők esetében inkább az érettségi volt a domináns. Ennek eredményeként azok a mai fiatalok, akik érettségít szereztek, szakmunkás végzettségű édesapjukhoz képest felfelé mobilnak tekinthetők.

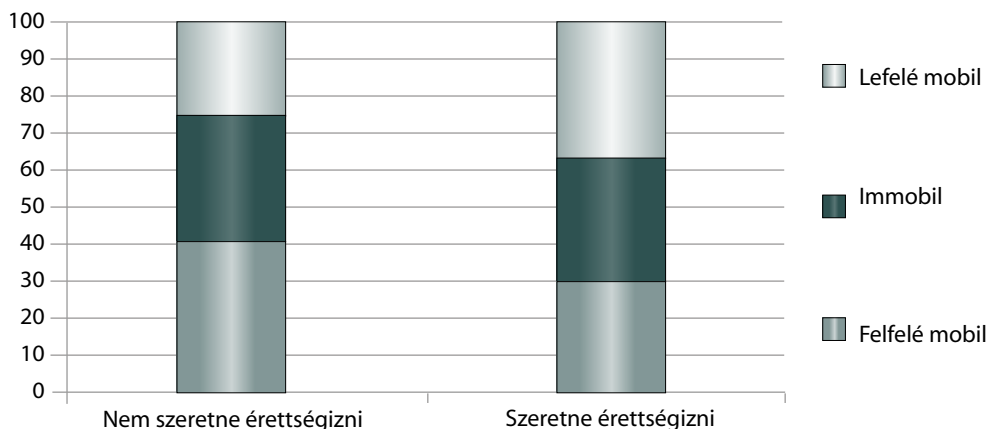
Az érettségivel rendelkezők körében jóval magasabb volt a felfelé mobilak aránya, mint az érettségivel nem rendelkezők esetében. Ami egyáltalán nem meglepő, hiszen az érettségivel rendelkezők nem csupán a maximum 8 osztályt végzett szülőkhöz képest voltak mobilak, hanem a szakmunkás szülőkhöz viszonyítva is, akik lényegesen magasabb arányban szerepeltek a mintában. Ezért is van, hogy az érettségizettek közül a fiúk felfelé mobilitása magasabb, hiszen az apák között a jellemző végzettség a szakmunkás.

Továbbtanulási aspirációk

Mivel a vizsgált fiatalok egy részének iskolai életútja feltehetően még nem befejezett, ezért érdemes megvizsgálni, hogy kiknek vannak továbbtanulási tervei, amin ebben az esetben elsősorban az érettségi megszerzését értettük. A mintából kizártuk azokat a fiatalokat, akik már eleve rendelkeznek érettséggel. Az adatok alapján a továbbtanulási aspiráció és a mobilitás mértéke fordítottan arányos, vagyis azon tanulók körében, akiknek iskolai végzettsége már most meghaladja szüleiét, arányában kevesebben mondták, hogy szeretnének a későbbiekben érettségit tenni. A két szülő „hatásában” ebben a kérdésben nem mutatkozott különbség. Akiknek a szülei legfeljebb 8 osztályt végeztek, kb. 60%-a mondta, hogy szeretne leérettségizni, míg azok közül, akiknek szülei legalább érettséggel rendelkeztek, 75% állította ugyanezt. Mivel az anyához viszonyított mobilitás valamivel erősebb összefüggést mutatott, így a 9. ábra az anyához viszonyított mobilitást veszi alapul.

9. ábra

Tanulási aspiráció és mobilitás (%)

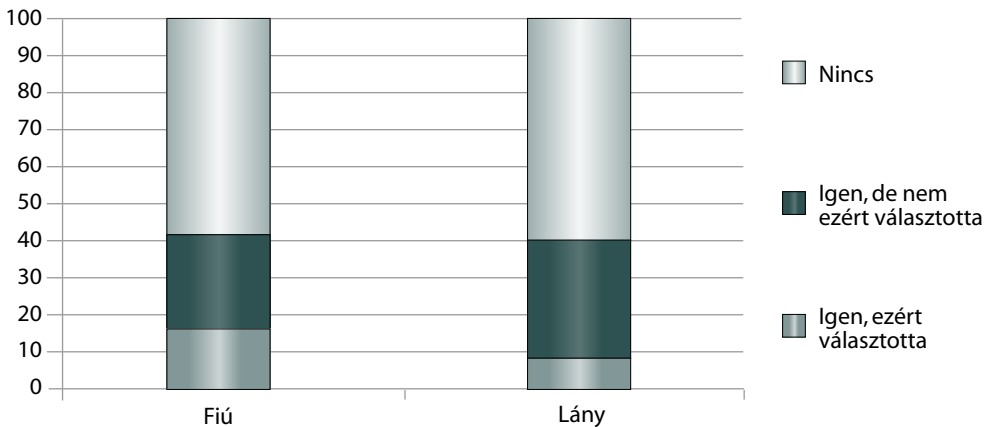
A szülőkhöz viszonyított mobilitás és az új szakma elsajátításának szándéka között nagyon gyenge korreláció mutatkozott. Azok, akik édesapjukhoz képest felfelé mobilak voltak, néhány százalékkal többen mondták, hogy új szakmát szeretnének elsajátítani a későbbiekben. Az új szakma elsajátítására való törekvést tehát sokkal inkább a munkaerő-piaci aspirációk motiválják, és kevésbé a társadalmi státusz, míg az érettségi megszerzését az utóbbi is befolyásolhatja. Fontos még megjegyezni, hogy a roma és nem roma tanulók továbbtanulási aspirációiban szignifikáns különbség nem mutatkozott, sem az érettségi megszerzésével kapcsolatban, sem az új szakma elsajátítására vonatkozóan.

Családi mintakövetés

A teljes minta esetében a fiatalok 13%-a mondta, hogy van már valaki a családban, aki ugyanazt a szakmát űzi, amit a válaszadó tanult, és emiatt döntött mellette. További 27% nyilatkozott úgy, hogy ugyan van valaki a családban, aki ugyanebben a szakmában dolgozik, de nem emiatt választotta. A családi minta tudatos követése erősebb volt a fiúknál, mint a lányoknál, mivel azoknak az aránya, akiknek már van valaki a családjában az adott szakmában, egyenlő ugyan a két nem esetében, viszont a fiúknál kb. 10%-kal többen mondták, hogy a szakma melletti döntésnek ez volt az oka.

10. ábra

Van-e valaki a családban, akinek a szakmája ugyanaz, mint amit most tanul? (%)

A családi minta követése az építőipari szakmákat jellemezte leginkább, őket követték az asztalosok és a fémipari szakmák, legritkábban a fodrászok és a szakácsok esetében fordult elő. A mintakövetés és az új szakma elsajátítása között nincs kapcsolat, vagyis közöttük sem voltak kevesebben azok, akik a későbbiekben új szakmát szeretnének szerezni, akik korábbi családi tapasztalatok miatt választották a szakmát. Mutatkozott viszont némi gyenge, de szignifikáns korreláció a családi mintakövetés „kényszerű” jellege és az új szakma elsajátítása között. Azok közül, akiknek van valaki a családjában, aki az adott foglalkozást űzi, de nem emiatt választotta azt, néhány százalékkal többen mondták, hogy új szakmát szeretnének tanulni a későbbiekben.